

Tammsaare nägi tuhjade hällide süüdlasena «preilisiid»

Nii nagu tänases Eestis, muretsesid inimesed ka sõjaeelses Eesti Vabariigis madala sündimuse pärast. Kui praeguse madala sündimusega kaasneb ka rahvaarvu loomulik kahanemine (ehk surmade arvuline ülekaal), siis esimesel iseseisvusajal jätkas Eesti rahvaarv siiski loomulikku kasvu (eranditeks vaid sõja-aastad ja 1929. aasta).

Selle põhjuseks on demograafilise ülemineku lõppetapis aset leidv olukord, kus sünnituseas on arvuliselt suured põlvkonnad, kes nii ka arvuliselt palju lapsi saavad ning loomulikku iivet plussis hoiavad. Lapsi inimese kohta aga saavad need põlvkonnad juba alla taastetaseme. Seesugune olukord võib kesta suisa aastakümneid.

Nukker prognoos

Pärast 1934. aasta rahvaloenduse tulemuste teatavaks tegemist hakkas ka avalikkuses aeglaselt kinnistuma arusaam, et madal sündimus viib Eesti rahvaarvu languseni. Seda näitas ka Eesti esimene rahvastikuprognosis, mille koostas Riigi Statistika Keskbüroo ja milles võeti aluseks 1934. aasta rahvaloenduse soovanuskoostis ning 1932.–1934. aasta sündimuse ja suremuse näitajad. Nii prognoosisid statistikud 20. sajandi lõpuks Eesti rahvaarvuks samade trendide jätkumisel vaid 861 000 inimest.[1]

Pärast 1934. aasta rahvaloenduse tulemuste teatavaks tegemist hakkas kinnistuma arusaam, et madal sündimus viib Eesti rahvaarvu languseni.

Rahvastikuprobleemi tõstatamisel esimesel iseseisvusajal oli vast kõige olulisem 1935. aasta jaanuari alguses Tallinnas toimunud teine rahvusliku kasvatuse kongress[2], millest võtsid osa nimekad poliitikud, arstid, naisõiguslased, teadlased ja sõjaväelased. Eri elualade inimesed käsitlesid madala sündimuse ja väheneva rahvaarvu probleeme oma valdkondades. Järeldused olid muidugi nukrakstegevad. Kongressi avasõnad ütles riigivanem Konstantin Päts, kes hindas temaatikat «riiklikust seisukohast üheks tähtsamaks».

Vastukaja kongressile oli elav. Reaktsioon ulatus suurest toetusest tulise vastumeelsuseni.[3] Üheks reageerijaks oli ka A. H. Tammsaare, kes avaldas 11. jaanuari ajalehes Vaba Maa arvamusartikli «Veetilgast ja preilist».[4] Ühelt poolt oli kirjanik irooniline kongressi korraldajate suhtes, samas tunnistas ta probleemi olemasolu ning tõi välja oma vaatenurga madala sündimuse põhjustele.

Tammsaare seostas madalat sündimust muutunud mentaliteediga, mille metafooriks oli sõna «preili». Tema sõnul oli see sõna toonases Eestis leidnud laialdast kasutust, millega viidati mitte ainult aadlivõsukestele, vaid juba ka köögitudrukutele (köögipreili).

«Kas ei peitu selle tühise sõna taga terve tundmuste kompleks, mis valdab kogu meie psüühikat, hingeelu? Preili tähendab mingit eluunistust, sest alles hiljuti peitus selle taga eesõigustatud inimene, kelle elu pidi olema kerge, lõbus, muretu. Ja kui me nüüd nii kramplikult preilitame, kas siis mitte sellepärast, et meil kõigil on eluideaaliks saanud kergus, lõbusus, muretus?» märkis kirjanik.

Tammsaare seostas madalat sündimust muutunud mentaliteediga, mille metafooriks oli sõna «preili».

Kui varasemal ajal pidid «preilid» nägema vaeva, et õppida keeli ja kombeid, tantsu ja muusikat, siis ühtäkki olid kogu maailma tantsud ja muusika kättesaadavad. «Aga mis te arvate,» küsis Tammsaare retooriliselt, «mis on kergem ja lõbusam, musitseerida raadioga ja tantsida grammofoni järele või lapsi ilmale kanda ja neid oma rinnaga toita? Selles küsimuses on kogu sigivuse psüühika – vähemalt peaasjalikult ja eelkõige.»

Moodsale «preilikultuurile» vastandas ta traditsioonilist maaelu: «Meie sigisime üsna kenakesti, seni kui meil oli ainult töö, kirik ja kõrts, aga kuna me nüüd võime juua ilma kõrtsita ja abielluda ka ilma kirikuta, siis püüame lahti saada ka tööst ja sigimisest.»

Kuid kogu viga, hoiatas Tammsaare, ei seisne muidugi naistes, sest naise taga istuvad mehed, keda ei huvita enam tüdrukud ja neiud, vaid preilid, sest kogu maa üle ujutanud lokaalidesse «kõlbavad ainult preilid». Seega oli tema arvates süüdi üldine mentaliteedimuutus, mis ei väärtustanud enam tööd, vaid igapäevast kerget meelelahutust.

Kahepalgeline ühiskond

Tammsaare ei nõustunud nendega, kes väitsid, et väikese sündimuse põhjused peitusid vaesuses ja majanduskriisis: «Sissetulekust jätkub napilt kinoks ja kohvikuks, raadioks ja grammofoniks, siidiks ja sukaks. Nii et kui sul on talu ja tulu, siis ei või sellepärast sigida, et nad sul on, ja kui neid ei ole, siis sellepärast, et neid ei ole. See on inimese ja tema «kultuuri» kurbloolus.»

Süüdistavalt vaatas Tammsaare ka toonase Euroopa kirjanduse ja kunsti peale, mis oli huvitatud abielurikkujast naisest, kuid mida ei paelunud abielutruu ema. «Pole siis ime, kui viimane teise ees pikkamisi taandub,» lisas ta mõrult.

Kuna aja vaim oli nii muutunud, siis nägi Tammsaare rahvusliku kasvatusse kongressi tööd tühisena, sest tegelikkuses ei soovinud toonane ühiskond suuremat sündimust ja perekesksust. Ta kahtlustas, et need üleskutsed olid ainult edvistamine, mitte veendunud tahtväljendus.

Artikli lõpetas Tammsaare võrdlemisi tumeda tulevikuvaatega: «Siiski, üsna tõenäolikuna paistab, et seni kui igasuguste lokaalide ja löbustuste hulk kasvab, peab laste arv kahanema, sest lokaalid ja löbustused ei sobi lastele ega nende kasvatajaile kuigi hästi.»

[1] «Rahvastikuprobleeme Eestis: II rahvaloenduse tulemusi, vihk IV». Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo, 1937, lk. 152–154.

[2] H. Madisson (peatoimetaja), «Eesti rahva tulevik: II Rahvusliku kasvatusse kongressi kõned ja läbirääkimised». Tartu: Tulevik, 1935.

[3] Kongressi korraldajad kogusid ajakirjanduses saadud vastukaja kokku ja säilitasid selle: ajalehe väljalõiked II Rahvusliku Kasvatusse Kongressi ja rahvastiku juurdekasvu probleemide kohta. ERA, F. 4855, n. 1, s. 11–12.

[4] Waba Maa, 11.01.1935, lk 2. <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=wabamaa19350111&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA>

Tammsaare pereelu

Kirjanik A. H. Tammsaare oli pärit perest, kus kasvas 12 õde-venda (kaks neist surid imikueas). Haridust saanud ja linna kolinud mehena oli tal endal abikaasa Käthega vaid kaks last. Kuna Tammsaare pojalt Eerikul lapsi polnud ja tütre Riita ainsal lapselapsel samuti mitte, on kirjaniku järglaste liin katkenud.